

Fietstocht langs de grenzen van het Graafschap Culemborg

40 of 45 km

In dit boekje vind je: beschrijving met veel foto's,
overzichtskaart, afdrukbare fietskaart.

Bij deze route horen twee GPX-files voor je GPS of
smartphone.

INSTRUCTIES VOOR HET GEBRUIK

We hebben gekozen voor goed begaanbare wegen en paden. Voetpaden die de grens van het Graafschap volgen en die in theorie met de fiets 'overwonnen' zouden kunnen worden, zoals de Bruine Kade en Groene Kade, hebben we niet opgenomen: het is niet de bedoeling dat daar gefietst wordt.

Een **overzichtskaart** vind je op pagina 40.

Een **op A4 afdrukbare kaart** (voor onderweg) vind je op pagina 42.

De route kent aan de Westzijde een alternatief gedeelte dat in BLAUW is aangeduid. De hierna volgende beschrijving splitst de route op de juiste plek in rode en blauwe gedeelten.

We hebben géén kale route geschreven volgens recept, als "ga na 300 linksaf en volg daarna het fietspad tot het derde huis". Een kaart met straatnamen lijkt ons duidelijker.

Bij deze route hebben we **twee GPX-files** gemaakt voor gebruik in de GPS of smartphone. Ze kunnen worden gedownload van de website van Voet van Oudheusden. Als je die gebruikt: kies tevoren de rode route of de blauwe, zie pagina 40.

Voor het rijden is een GPS overigens niet echt nodig: de route kan prima met alleen de kaart worden gereden.

Dit boekje kun je het best thuis op je gemak doornemen. Onderweg gebruik je het dan hooguit als naslagwerk, als je ergens stil staat.

Dit is zeker geen onveilige route, maar op enkele plaatsen moet je als fietser goed opletten. In de beschrijving en op de kaart hebben we die punten met een bordje aangegeven.

Inleiding

Dit boekje beschrijft een fietstocht langs de grenzen van het Graafschap Culemborg. De route was uitgegeven in 2005 door ons Genootschap ter gelegenheid van het 450 jarig bestaan van het Graafschap Culemborg.

We hebben de bestaande fietstocht op verzoek van de voorzitter van Voet gemoderniseerd en van een tweetal GPX-routes voorzien die op de smartphone of de GPS-fietscomputer kunnen worden ingelezen. We hebben een deel van de oorspronkelijke teksten van Jaap Borggreve met diens toestemming overgenomen. We hebben de teksten licht geredigeerd. Ze zijn cursief weergegeven, als erkenning van het werk van de oorspronkelijke maker.

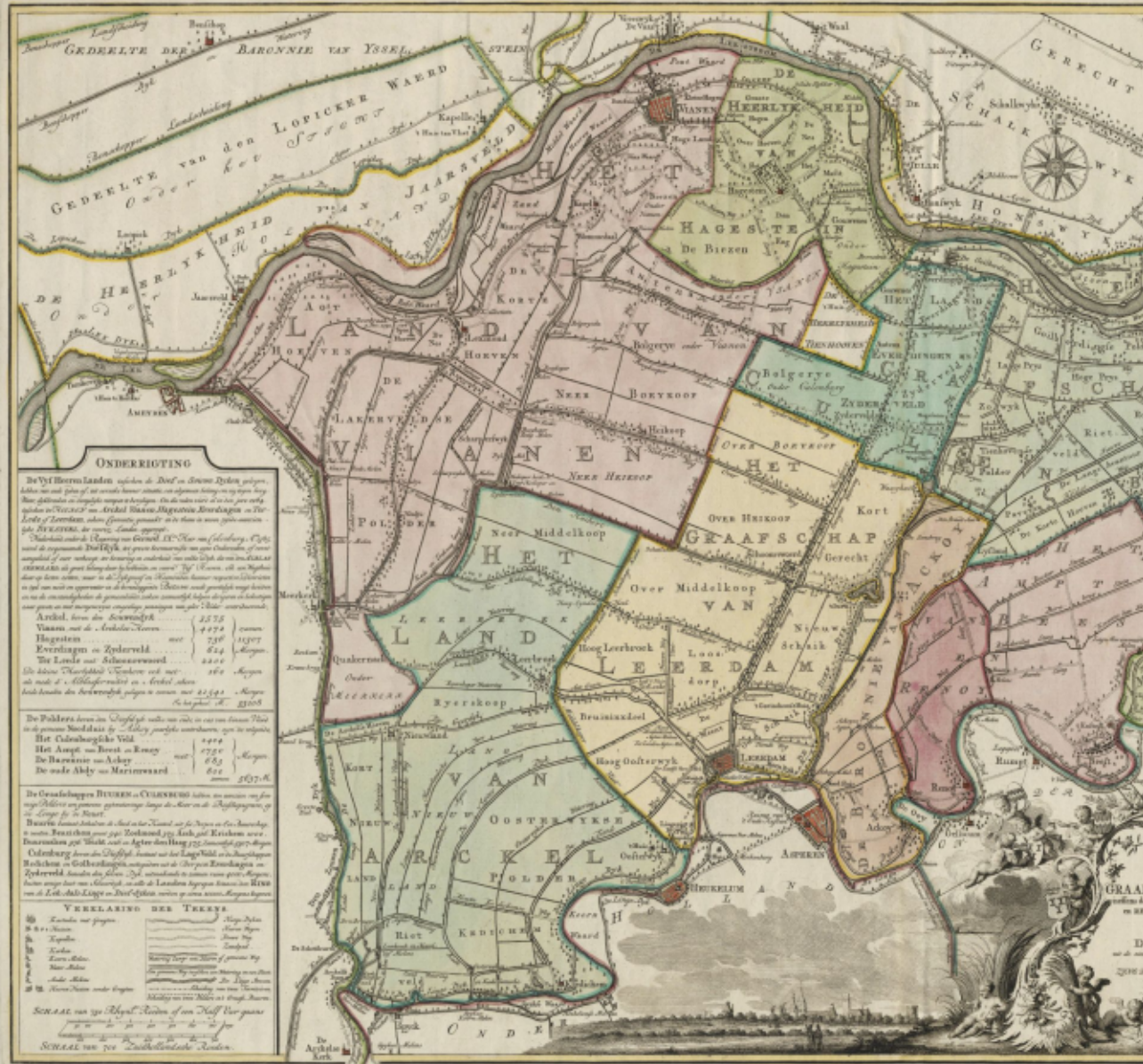
Het doel van deze vernieuwing is de route opnieuw onder de aandacht te brengen: het is een prachtige omgeving om in te fietsen en de route geeft op zijn minst een indruk van de omvang van het Graafschap Culemborg. Mét alle schoonheid kent deze omgeving vele sporen van voorbereiding op strijd en oorlog.

Omwille van de digitale vindbaarheid hebben we de fietstocht naar *Culemborg* genoemd, niet naar Perrenots *Culenburg* (wat we liever hadden gedaan ;-).

Veel plezier,
Kees Molders en John van Antwerpen

Culemborg,
1 januari 2021

Het Graafschap Culemborg

Kaart van de Graafschappen Buuren en Culemborg, Jacob Perrenot. Universiteit Utrecht: Moll 250 (DK42-8)

Tot 1795 was het Graafschap Culemborg een vrijstad, een min of meer zelfstandig landje met een eigen rechtspraak.

Die vroegere zelfstandigheid is natuurlijk niet zonder slag of stoot verkregen, zo was er rond 1676 een geschil over de precieze grenzen van het graafschap met de Staten van Gelderland. Dat geschil is toen niet uitgevochten, maar in goed overleg beslecht.

De betrokkenen stegen te paard, reden langs de grenzen van het graafschap en beschreven wat zij zagen als de grens.

Wij baseren ons voor deze fietstocht op een kaart van Jacob Perrenot uit 1761 van de Graafschappen Buren en Culemborg. De vormen van het Graafschap Culemborg zijn als donkere ondergrond gebruikt in de fietskaart, zodat je kunt zien waar je je bevindt binnen (of net buiten) het Graafschap.

We starten bij de Muurtjes, bij de haven van Culemborg. De Heeren reden over de dijk naar Redichem, dat is richting Beusichem.

Het Kasteel

Het kasteelterrein (achter het parkeerterrein) gezien vanaf de dijk.

Foto hieronder: De Groene Schuur op het kasteelterrein

Direct na de tweede bocht zien we rechts het kasteelterrein. Op dat terrein heeft een groot kasteel gestaan, omgeven door grachten.

In het verleden werd aangenomen dat de bouw van het kasteel rond 1350 moet zijn begonnen. Bodemvondsten duiden er echter op dat de bouw veel eerder is begonnen, namelijk in de periode 1270-1280. Als eerste verrees – op een zandrug aan de oostzijde van de stad – de Witte Toren met aansluitend een vijfhoekige ringmuur. Vervolgens werd een ‘grote Sael’ gebouwd. Uit de vondst van eenvoudig aardewerk (eet- en drinkgerei) blijkt dat het kasteel aanvankelijk uitsluitend een verdedigende functie heeft gehad. Pas na de bouw van de Vierkante Toren, omstreeks 1360 onder heer Johan II (1347-1377), lijkt er permanent op het kasteel te zijn gewoond. Vanaf die periode namelijk wordt er ook luxueuzer aardewerk gevonden.

Het kasteel is tot in de 16de eeuw in fasen uitgebreid tot een complex met diverse torens en een bebouwde voorburcht.

In 1572 werd het kasteel tijdens de tachtigjarige oorlog tegen Spanje door de Spaanse troepen onder Hertog Alva bezet. Graaf Floris I vluchtte voor de Spanjaarden naar Duitsland. Na zijn terugkeer in 1576 heeft hij de schade aan het kasteel kunnen

herstellen.

Honderd jaar later, in 1672, kwam Nederland onder Franse overheersing en werd het kasteel wederom bezet. De toenmalige graaf Georg Friedrich week uit naar Waldeck. De Fransen hebben het kasteel uitgewoond en zo zwaar beschadigd, dat het na hun vertrek geen zin meer had om het te herstellen. Het kasteel raakte volledig in verval. De Staten van het Kwartier van Nijmegen bevalen de definitieve afbraak in 1735. In 1812 werden de laatste gebouwen gesloopt.

In Culemborgse Voetnoten nummer 2009-40 vind je uitgebreide informatie over het kasteel. Ga naar www.voetvanoudheusden.nl, zoek onder Publicaties > Voetnoten > en zoek nummer 40 van 2009.

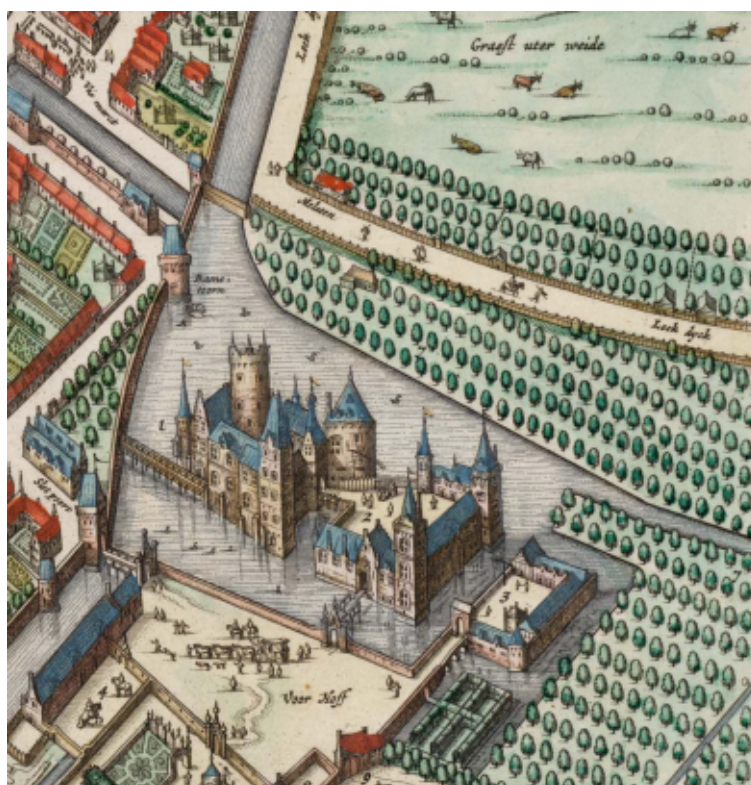

Chromolithografie van het kasteel te Culemborg, vervaardigd door W.J. Hofdijk en P.W.M. Trap in 1883 of 1884. Rechts zien we het grafelijk slot, links de voorburcht. Op de voorgrond een ruiter die twee andere paarden leidt. Deze afbeelding toont het kasteel ongeveer vanuit dezelfde blikrichting als de foto links. Regionaal Archief Rivierenland, 1158 Atlas Culemborg.

Sinds 1985 onderzoekt een groep vrijwillige amateurarcheologen de fundamenten van het kasteel. Die worden gefotografeerd, opgemeten en gedocumenteerd. De bij dit onderzoek tevoorschijn gekomen funderingsrestanten zijn in de tuin door hagen en in het plaveisel aangeduid. In de tuin is er een kleine tentoonstelling in “De Groene Schuur”, waarin nog een deel van de fundamenten te zien is (foto links).

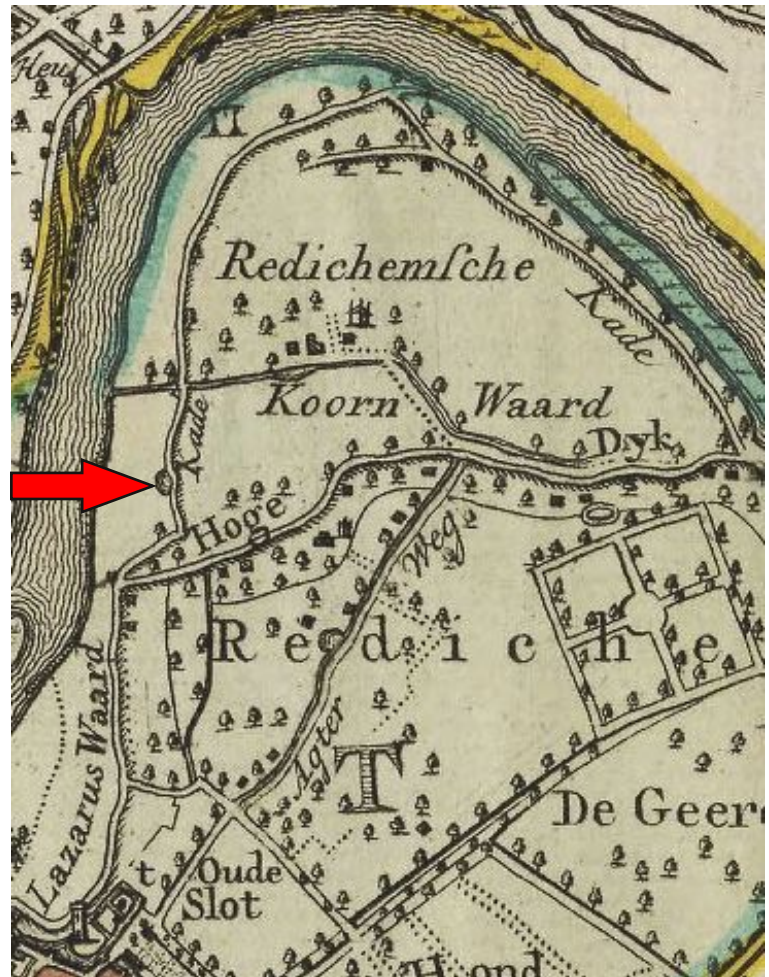
Meer informatie, onder andere over de openingstijden van de tuin, is te vinden op de website van de Stichting Kasteeltuin.
<https://www.kasteeltuinculemborg.nl/>

*Het kasteel op 'de kaart van Blaeu':
 Rechtsboven zien we de Lekdijk.
 De drie omgrachte delen zijn van links naar rechts:
 Het grafelijk Slot, de Voorburcht en de stallen.
 De Voorhof is het huidige Voorburg. Op de plaats van de stallen staan nu de nieuwbouwwoningen aan de Bouhuysweg.
 CVLENBVRGVM illustrifimi Comiti Henrico Wolrado comiti in Waldeck Pymont et CVLENBVRG, 1649
 Scheepvaartmuseum, uit de atlas van Frederik Willem van Loon (1644-1708).*

Uiterwaarden en wielen

Onderweg ziet u aan de linkerhand eerst de Lazaruswaard en dan de Redichemse Waard. Langs de Lek zien we de zomerdijk lopen, een dijk die ook al voorkomt op de kaart van Perrenot. Op die kaart zien we één van de twee wielen die het gevolg zijn van dijkdoorbraken (in de Redichemse Koornwaard, bij de pijl). Eén is vrijwel verland, het andere is omzoomd door struiken en boompjes.

Lazaruswaard en Beusichemsedijk

Wiel in de Redichemse Waard

Verland wiel in de Redichemse Waard

Tegenover B&B De Appelgaard zien we de akker waar op 7 juni 1940 een Whitley bommenwerper van het 58e squadron van de RAF is neergestort na boven vliegveld Soesterberg te zijn aangeschoten door Duits afweergeschut. Twee bemanningsleden kwamen om; ze werden begraven op de begraafplaats aan de Achterweg.

*Meer informatie vind je op de website Oorlogsslachtoffers West Betuwe van Richard van de Velde:
<http://www.oorlogsslachtofferswestbetuwe.nl/>*

*Wapenmonteurs maken 500-ponds bommen klaar om te worden geladen in een Armstrong Whitworth Whitley Mark V van het 58e Squadron van de RAF op vliegveld Linton-on-Ouse, Yorkshire.
Fotograaf: Daventry B J (Mr) : Royal Air Force official photographer. Public domain*

Op dezelfde hoogte zien we links in de Redichemse Waard 'de Afgraving', een plas die het gevolg is van zand- en grindwinning in de jaren '60. Lees op de website van Voet over de geschiedenis van de Redichemse Waard en over de inspanningen tot behoud. Merk op, dat op de kaart van Perrenot aan de meest Noordelijke kant van de Waard een galg is getekend (zie pijl).

Even verder passeert u rechts het Rondeel, het vierkante veld omzoomd door populieren, dat ligt er nog precies zo bij als in 1676. Daarvoor, dat mooie huis met het hekje op het dak, is De Bol ook wel Tusculum genaamd. Het was het speelhuis van het vroegere Kleinseminarie in Culemborg.

Fiets door tot aan de Limietpaal die aan de Lekzijde van de weg aan het begin van de Weidsteeg op de dijk staat. De paal markeert de grens tussen de Graafschappen Culemborg en Buren. Hij is in opdracht van onze Heeren geplaatst in 1792. Eind 1993, begin 1994 is de originele paal gestolen en - naar men zegt - als souvenir meegenomen naar het buitenland. In juni 2001 is een replica geplaatst ter gelegenheid van het gereedkomen van de dijkverbeteringswerkzaamheden.

Vanaf hier is het een half uur gaans naar Culemborg en naar Beusichem. In de volksmond heet de paal daarom 'halfuurspaal'.

De gestolen Limietpaal; de foto is in maart 1966 gemaakt door A.J. van der Wal, fotograaf bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Opsporing verzocht!

Op de grens met het Graafschap Buren

Vanaf de dijk ziet u rechts de Weidsteeg liggen, die slaan we in. De linkerkant van de Weidsteeg was in 1676 het grondgebied van het graafschap Buren. De Heeren beschrijven de polders aan de rechterkant, en die kunt u nog heel goed onderscheiden. U fietst langs drie polders. Eerst de polder De Ham, tot aan de Hamseweg (dat is de eerste weg aan de rechterzijde), daarna de polder De Geeren, tot aan de Honddijk (waar nu de bebouwing begint), en vervolgens de polder Den Hond. De loop van het water langs de Weidsteeg is niet zichtbaar veranderd.

Polder De Geeren langs de Weidsteeg

Op de oude kaart ziet u ook dat de loop van de straten in Den Hond tegenwoordig overeenkomt met de loop van de 'stegen' toen. Pas na 1900 werd hier een woonwijk gebouwd, de huidige Bloemenwijk. Het water links van de Weidsteeg, de Schelvisgraaf, behoorde voor de helft tot Culemborg, de andere helft (de overkant) was van het graafschap Buren. Dat aangrenzende graafschap dicht bij onze stad was trouwens wel prettig, want als in Culemborg de kroegen werden gesloten kon je in het graafschap Buren je kroegentocht voortzetten. En goedkoop, want de accijns in Buren was lager dan die in Culemborg.

De Honddijk

We steken even het water over: we slaan linksaf de Händellaan in en meteen daarna rechtsaf, we volgen nu het water van de Schelvisgraaf aan de linkerkant. Daardoor hebben we het Graafschap Culemborg tijdelijk verlaten...

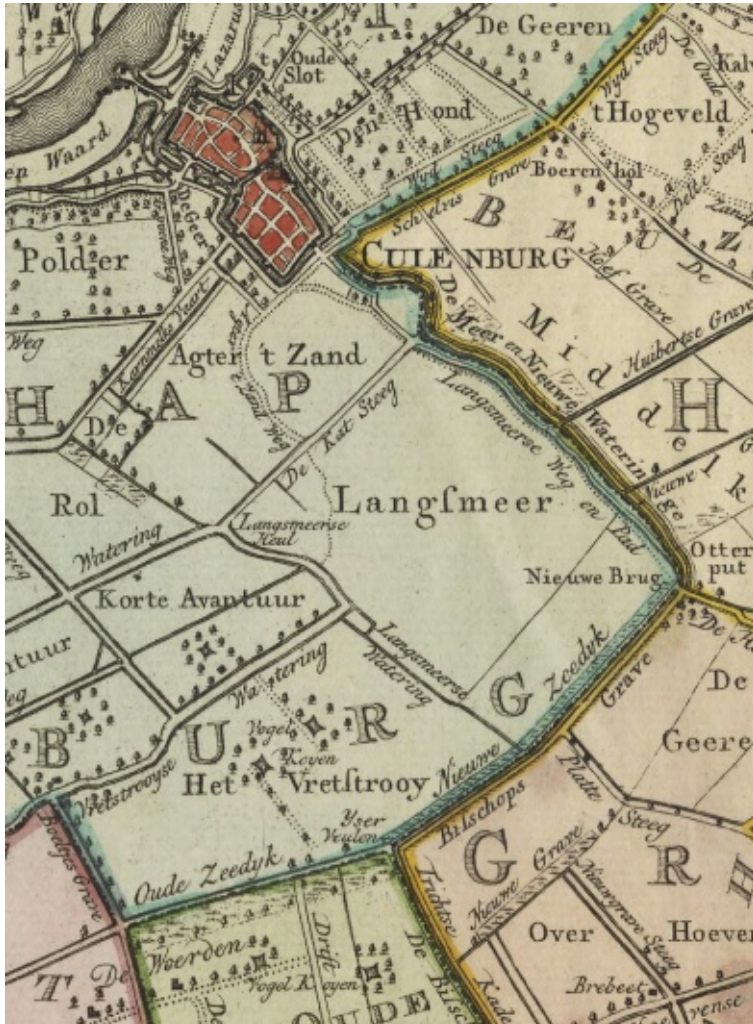
Tussen het water van de Schelvisgraaf, de Oostersingel, de stadsgracht en rivier De Meer bestaat een ingewikkeld verband van sluisjes en kleine elektrische gemalen. Het is ontstaan in de zeventiende eeuw. In de achttiende eeuw is het systeem verfijnd ten behoeve van de twee waterraderen van de Geweerfabriek aan het Voorburg.

De Burense kroeg De Raaf (later weer gemeente Beusichem) stond op de plaats waar in 1990 het verzorgingshuis De Kulenburg is gebouwd; dan weet u meteen waar de straatnamen De Raaf en Achter de Raaf vandaan komen.

Het Raafje anno 1880, volgens Th. A. Ausems. Regionaal Archief Rivierenland 1236-4857

„T RAAFJE“ NABLI CULEMBORG OMSTREEKS 1880

Op de hoek na het verzorgingshuis slaan we linksaf de Meerkade op.

De Meer vormt hier de grens met het Graafschap Buren. In die tijd was de Lek niet altijd goed bevaarbaar, want het Pannerdens Kanaal bestond nog niet en er was invloed van eb en vloed. Voor de handel in Culemborg, een grote marktplaats, was de Linge daarom een veel belangrijker rivier. Aan de overkant van het water van de Meer liep de Langsmeerse Weg, nu de Lanxmeersestraat, op Culemborgs gebied. Na de Beethovenlaan heet de weg nu Rijksstraatweg.

Aan de overkant van De Meer ziet u eerst de polder Caetshage, daarachter Achter 't Zand, en daarna de polder Langsmeer. Op het terrein dat is ingesloten door de bocht in de Meer en de Rijksstraatweg zijn restanten gevonden van kasteel Caetshage, de contouren zijn met een lage muur aangegeven. Bovendien is hier allerlei huisraad van Bataafs-Romeinse oorsprong gevonden, de oudst bekende bewoning van het gebied rond Culemborg. Enkele van deze vondsten zijn tentoongesteld in de Kasteeltuin.

U bent dus niet de eerste bezoeker hier.

De Katsteeg op de oude kaart is nu H. Roland Holststraat.

Onze Heeren beschreven bij hun rondrit de omgeving in polders. Hier worden genoemd: de polder Het Over Sand, nu de wijk Achter 't Zand ten westen van de Langsmeerseweg, de polder Caetshage naast de rivier tot aan de Caetssteeg (=Katsteeg), en de polders Neerlanxmeer en Overlanxmeer, tot aan de Nieuwe Brug.

Bij de Van Limburg Stirumstraat gaan we rechtsaf naar het kruispunt met stoplichten, want de verdere Meerkade loopt dood. Fiets linksaf langs de Rijksstraatweg naar de Provinciale weg (N320), steek die over en volg de Rijksstraatweg richting Geldermalsen.

Na 900 meter slaan we linksaf de Molenkade op. Langs deze kade stonden de molens die de waterstand in het graafschap Buren regelden.

De molens voor het graafschap Culemborg stonden ook aan een molenkade, maar die is in de buurt van de A2, daar komen we nog. Je kunt vaststellen dat het riviertje de Meer nog precies de oorspronkelijke bedding volgt.

De Molenkade

Aan het einde van de Molenkade kom je bij de Nieuwe Brug. Het is ook hier nog steeds een ingewikkeld samenstel van waterlopen, maar het was vroeger nog veel ingewikkelder.

Het water uit Buren werd hier door molens in een vaart gepompt en vandaar langs de Zeedijk afgevoerd. Bij de Neust (aan de Linge) werd het water uit Buren in de Linge geloosd. Voor Buren was dit dus een afvoerkanaal, met een lage waterstand. Het water van Culemborg ging dezelfde route, maar wel in een aparte vaart. Het water van Culemborg werd gebruikt als handelsroute en moest daarom op diepte worden gehouden. Vroeger waren hier dus twee parallelle kanalen met verschillende functies.

Tja, wat is nieuw... de Nieuwe Brug werd in 2020 vernieuwd, o.a. in verband met de aanleg van het fietspad. We kijken hier de Zeedijk uit in de richting van het spoor.

Nabij de Nieuwe Brug: we kijken over de vaart in de richting Beusichem. Waar op de foto de auto staat, is een smal pad; dat is het begin van de Hennisdijk in de richting van Buren.

Blik vanaf de Zeedijk langs de Parallelweg West. De naar links wijkende sloot is een deel van de Langsmeerse Wetering, thans doorsneden door de weg en de spoorbaan.

**Let op bij het oversteken van de
Rijksstraatweg!**

Bij de Nieuwe Brug gaan we de Zeedijk op. De naam komt vermoedelijk van Zeegdijk. Een 'zeeg' volgens Van Dale: kunstmatige, althans genormaliseerde waterleiding die het water komende van de hein- of kavelsloten afvoert, of naar een grotere leiding, of naar een molen, gemaal of uitwateringssluis. Dus: de dijk langs de zeeg. Vroeger was het eerst de Nieuwe Zeedijk, en na het Yser Veulen de Oude Zeedijk.

Polder Het Vretstrooy

Rechts van de Zeedijk ligt eerst de polder Langsmeer, tot aan de Langsmeerse Wetering (nu ongeveer bij de spoorlijn). Die wetering loopt schuin naar het noordwesten weg richting de Energieweg. Daarna de polder Het Vretstrooy.

Bij het Yser Veulen, ter hoogte van Zeedijk 3, kunnen we links de Bisschopsgrafe inkijken, de handelsroute tussen de Linge en Culemborg.

De Bisschopsgrafe, gezien vanaf het IJzeren Veulen.

Terugkijkend vanaf het IJzeren Veulen. Links de Zeedijk. De Bisschopsgrafe buigt hier af naar het Zuiden (rechts op de foto).

Rechtdoor is de Busterweg; we gaan rechtsaf de Oude Waag op.

Waar de Zeedijk overgaat in de Busterweg gaan we rechtsaf de Oude Waag op. We zien langs de Oude Waag aan de linkerzijde de voormalige visvijvers van de Organisatie voor de Verbetering van de Binnenvisserij, volkomen overwoekerd. Het terrein is nu eigendom van de eigenaren van landgoed Mariënwaard.

Aan het eind gaan we linksaf de Kooiweg Oost op. *Vroeger heette die 'De Agtersteeg langs de Beetsche Wetering'.* Rechts van u de polder De Korte Hoeven. *Let u even op een flauwe bocht in de Kooiweg Oost kort nadat u linksaf sloeg, die bocht ligt daar in ieder geval al sinds 1761.*

Even verder passeert u een boerderij op een terp, dat was toen de enige manier om het een beetje droog te houden.

Terpboerderij aan de Kooiweg Oost. De tekst op het ANWB-bordje luidt:

"De huisterp die hier oprijst, moet ooit in één keer zijn opgeworpen. Hij verrees op een smalle stroomrug. De terphoogte bedraagt zo'n drie-en-een-kwart meter; één meter hoger dan het peil dat deloed van 1855 hier bereikte. Eeuwenlang kon in het Culemborgse Veld alleen op terpen worden gewoond. Na Betuwse dijkbreuken stroomde het vloedwater immers altijd hierheen. Ongelukkig was ook, dat het overstromingswater steeds werd opgestuwd door de naburige Diefdijk. In de vorige eeuw gebeurde dit viermaal, namelijk in 1809, 1820, 1827 en 1855. In 1855 weken de bewoners massaal uit naar de stad Culemborg. Wie werd verrast door het water werd met de schuif gered. 250 Vluchtelingen werden in de Culemborgse stadsschool gehuisvest."

Op de kruising met de Daam van Dijkweg slaan we linksaf, vervolgens slaan we rechtsaf de Busterweg op. Die loopt voor fietsers *niet* dood, want aan het eind kunnen we rechtsaf het fietspad op over het ecoduct Lage Veld. Dat voert ons over de A2 die het landschap doorsnijdt.

De Busterweg loopt voor fietsers niet dood...

... want hij leidt naar het ecoduct met fietspad over de A2.

Weer beneden gekomen rijden we op de Busterweg, we slaan rechtsaf de Wethouder van Bremenweg in. Aan het eind komen we op de Kooiweg West, en slaan linksaf. Ook hier zien we een huis op een terp. We rijden nu om een merkwaardig driehoekig stukje land, het Lyfland, dat ook nu nog bij de gemeente Culemborg hoort. Bij de Zuidpunt slaan we rechtsaf de Acquoysemeer in, op de kaart van Perrenot de Ackoyse Meer Dijk geheten.

Uitsnede uit de kaart van Jacob Perrenot. De lichte band duidt de globale ligging van de A2 aan. In de cirkels de vier Culeburgse Agtermolens, zie pag. 18-19.

In de Noordelijke punt van het Lyflland vinden we dit monument met op de palen toelichtende teksten over stroomruggen en kommen. We staan hier dicht bij de plek van de eerste van de Agtermolens!

De Bradaal, met het viaduct over de A2.

De Molenkade. Op de plaats van de hooiberg heeft de derde van de vier Agtermolens gestaan. De tuinkabouters bewaken het muurtje waarachter het molenrad draaide.

De Sonsbrug en het eerste stukje van de Diefdijk worden druk bereiden door een in de omgeving gevestigd containerbedrijf. Veel vrachtwagens !

De Waaijkui, met picknickbanken.

We passeren de buurtschap De Bradaal (Den Braad Aal op de kaart van Perrenot) en de oprit naar de A2. We rijden nu op de weg die Sonsbrug heet. Op de kaart van Perrenot is dat het begin van de Molenkade, waar vier Culemborgse Agtermolens aan de Vliet het water uit de Culemborgse polders pompten. In 2003 is hier nog een stenen goot gevonden (zie foto links) waarin een molenrad heeft gedraaid. De weg maakt een bocht naar links, maar in het terrein is nog duidelijk het pad te zien dat vroeger de grens van het graafschap vormde. Als je het bruggetje even oversteekt zie je links nog een stuk van de Molenkade liggen, het loopt nu halverwege dood.

Watermolen in landschap, ets, 1851, Jacobus Ludovicus Cornet (etser), beeldcollectie Amsterdam Museum, legaat C.J. Fodor

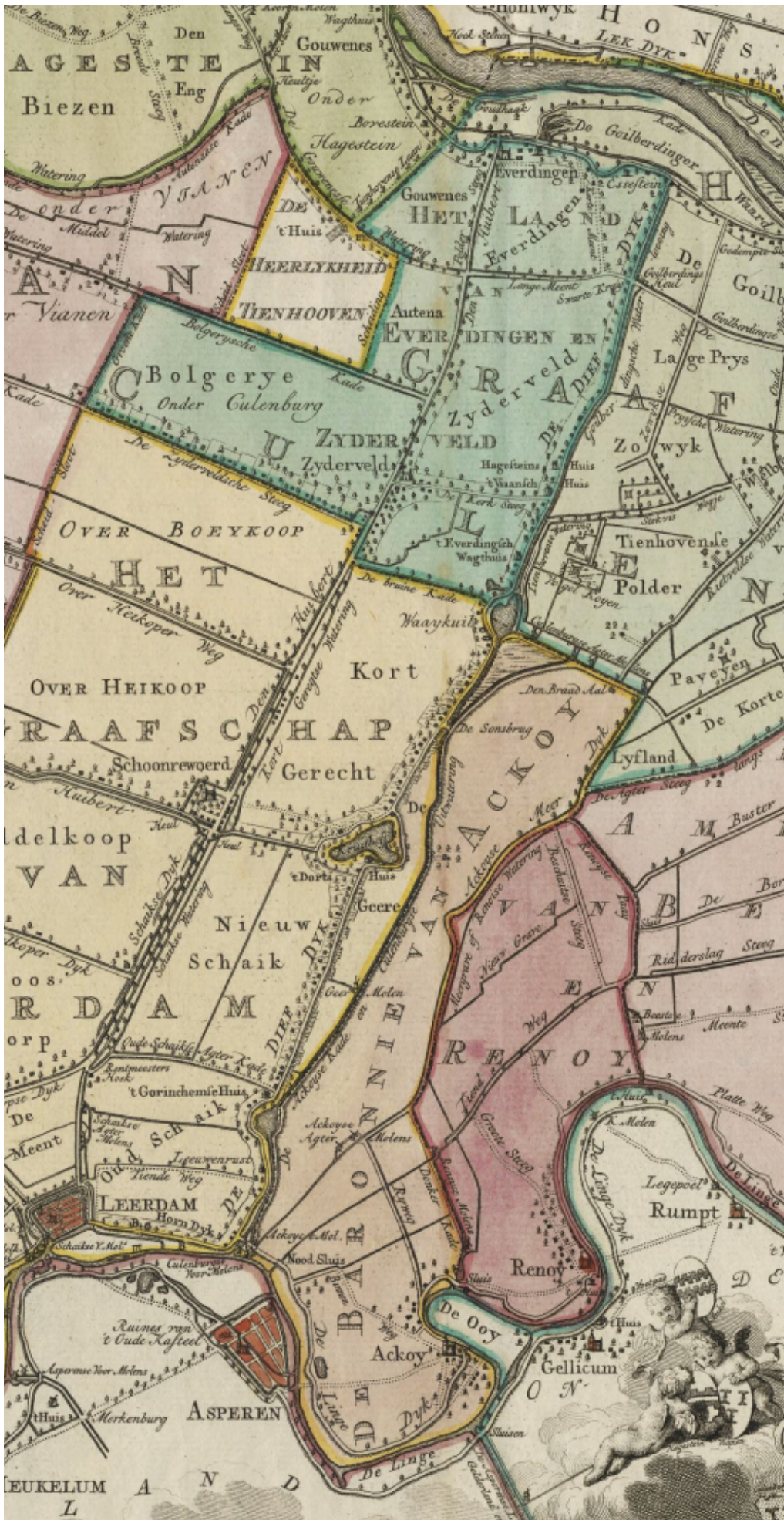
Op de plaats van het witte huis met de zonnepanelen stond de vierde van de vier Culeburgse Agtermolens... Links de Diefdijk, rechts de weg die Sonsbrug heet.

Volg de bocht in de weg en ga aan het einde bij de Sonsbrug rechtsaf de Diefdijk op. Het merkwaardige driehoekje land met de bunkers (foto hierboven) is géén onderdeel van het Graafschap, maar wel van de huidige gemeente Culemborg.

Ter hoogte van de Waaykuil, een wiel dat het resultaat is van een dijkdoorbraak in 1573, zie je links de Bruine Kade, gemarkeerd door een rijtje bomen in het weiland. Het huidige voetpad naar de Bruine Kade is een stukje omgelegd. De ingang vind je even voorbij de Waaykuil.

Gezien vanaf de Diefdijk: de Bruine Kade tussen de Diefdijk en de Dorpsweg van Zijderveld. Omdat dit een voetpad is rijden we een stukje om.

DE DIEFDIJK

De tekst op deze pagina komt van Wikipedia (licht ingekort).

De Diefdijk is een in 1284 op de toen al bestaande diefweg aangelegde dwarsdijk. In de 18e eeuw ging hij deel uitmaken van de Hollandse Waterlinie. De dijk vormde ook een onderdeel van de 19e-eeuwse Nieuwe Hollandse Waterlinie. De dijk doet nog steeds dienst als volwaardige (tweede) waterkering die de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden beschermt bij wateroverlast uit de Betuwe, het is een van de belangrijkste binnendijken in Nederland. Hij vormde vanouds, en sinds 1820 bij wet vastgesteld, de grens tussen Holland en Gelderland. Door een gemeentelijke herindeling en de oprichting van de gemeente Vijfheerenlanden vormt hij sinds 1 januari 2019 de grens tussen de provincies Utrecht en Gelderland.

Wateroverlast

Bij de veenontginningen werden de woeste gronden ontwaterd door het graven van sloten en weteringen. Zederik, Laak, Lede, Noordeloos en ander kleine veenstromen voerden het water af naar de grote rivieren. Door inklinken van de bodem verslechterde de afwatering steeds meer. Dat werd nog versterkt door het dichtslibben van de monding van de Oude Rijn bij Katwijk in de 11e en de 12e eeuw. Daardoor moest nu al het Rijnwater via de Lek naar zee. In het begin loste men dit vernattingsprobleem op door het ophogen van de akkers met modder uit de sloten. Dat is nu op sommige plaatsen nog duidelijk te zien.

Dwarsdijken

In de loop van de 13e eeuw werd de wateroverlast zo groot, dat andere maatregelen noodzakelijk waren. Het grootste probleem was dat het rivierengebied van oost naar west afliep - en loopt -, waardoor de laagst gelegen polders in het westen al het water van de hogere gronden in het oosten te verwerken kregen. Om de polders hiertegen te beschermen, begon men met de aanleg van dwarskades. Deze lagen min of meer noord-zuid gericht, tussen de grote rivieren in. In 1277 werd de Zouwe- of Bazeldijk aangelegd, die het water dat uit de Vijfheerenlanden de Alblasserwaard instroomde moest keren. Na de aanleg van deze dijk nam de wateroverlast in de Vijfheerenlanden uiteraard sterk toe.

Om te voorkomen dat het water uit het oosten de wateroverlast nog langer zou vergroten, richtten vijf belangrijke edellieden in 1284 een heemraadschap op. Het waren de heren van Arkel, Ter Leede, Hagestein, Everdingen en Vianen. Aan deze vijf grootgrondbezitters dankt het gebied zijn naam. Als eerste maatregel legde men de Diefdijk aan. Bij de bouw is gebruikgemaakt van al bestaande (achter)kades van de polders Oud-Schaik en Zijderveld (de Diefweg). Deze werden met elkaar verbonden met behulp van een nieuw stuk dijk door de polders Nieuw Schaik en Kort Gerecht. Een gedeelte van beide polders kwam daardoor buitendijks te liggen. Deze

zo ontstane 'buitenpolder', tussen de Diefdijk en de Culemborgse Vliet, stond bekend als De Geeren; zij behoorde tot het Land van Leerdam. Een nieuw stuk dijk werd ook aangelegd door de polder Goilberdingen langs de Lek, waardoor de Diefdijk aansloot op de Lekdijk. Iets verder westelijk ligt de kade tussen Leerdam en het dorp Everdingen, die eenzelfde waterkerende functie had. Deze kade vormde in de 13e eeuw tijdens de Grote Ontginning de basis voor de ontginning van het centrale deel van de Vijfheerenlanden.

Dijkverhoging

De Diefdijk was in eerste instantie een vrij lage kade. In de loop der eeuwen is de kade steeds verder verhoogd en verzaard. Daartoe groef men aan beide zijden van de dijk klei af. Via smalle kaden, die vanaf de dijk de polder inliepen, werd de klei met kruiwagens aangevoerd. Deze weggetjes zijn nog steeds zichtbaar in het landschap. Door de kleiwinning langs de Diefdijk ontstonden daar drassige laagten. In 1809 kreeg de dijk, als onderdeel van de Diefdijklinie naar een ontwerp van Jan Blanken, zijn huidige vorm. De Diefdijklinie is een samenhangend stelsel van dwarsdijken tussen de Lek bij Everdingen en de Merwede bij Gorinchem.

Grienden en kolken

Op vochtige stukken land, die onder andere door de kleiwinning waren ontstaan, bijvoorbeeld Autena en Bolgerijen ontstonden grienden. Dit zijn wilgenbossen, die regelmatig gekapt werden. De wilgentakken werden met name gebruikt voor waterschapswerken, maar ook wel voor gebruiksvoorwerpen.

De Diefdijk kon het binnenwater niet altijd keren. In onder andere 1571 en 1573 brak de dijk, waardoor een groot wiel ontstond, het Wiel van Bassa of Schoonrewoerdse Wiel. Dit is de grootste door dijkbreuk ontstane kolk in Nederland. Bij het wiel staat nog steeds het Kruithof, in 1628 ingericht als wachthuis voor de dijkbewakers. Deze wielen, diverse boomgaarden en oude boerderijen hebben de Diefdijk een zekere faam bezorgd voor wat betreft het landschapsschoon.

Onderdeel Waterlinie

In eerste instantie had de Diefdijk dus een waterstaatkundige functie, maar in de 18e eeuw werd de Diefdijk ook onderdeel van de Hollandse Waterlinie. Voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie werden in de 19e eeuw bij de dijk versterkingen en sluizen aangelegd. In het noorden, bij de aansluiting van de Diefdijk op de Lekdijk werd Fort Everdingen gebouwd en in het zuiden Fort Asperen bij Leerdam. Het gebied tot Culemborg kon geïndeerd worden. Er ontstond dan aan de oostzijde van de Diefdijk een watervlakte van meer dan vier kilometer breed.

De Diefdijk, de coupure en de A2

We komen op de plek waar de A2 door de Diefdijk snijdt. Vlak daarvoor zien we de beroemde 'doorgezaagde bunker 599', officieel een groepsschuilplaats van het Nederlandse leger, gebouwd in 1940.

De bunker is in 2010 in tweeën gedeeld door een stuk van ongeveer een meter breed los te zagen en te verwijderen. Dit als deel van het overheidsproject "Molenkade". Het zaagwerk (met een diamantzaag door metersdik gewapend beton) duurde vier weken. Er is een trap gemaakt; die voert van de dijk af naar een pad dat door de bunker tot over het water loopt. In het water langs het pad staan palen die de waterhoogte aangeven als het land onder water gezet zou worden. Het ontwerp is van twee Nederlandse ontwerpbureaus, RAAAF (Rietveld Architecture-Art-Affordances) en Atelier de Lyon. Zie <https://www.raaaf.nl>

Doorgezaagde bunker

A2, 29 mei 2020

In 1935 werd ten behoeve van de aanleg van de A2 een coupure gemaakt in de Diefdijk. Het gat werd afsluitbaar gemaakt door stalen schuiven die bij dreigende watersnood door een vaste hijsinstallatie over de weg konden worden gezet. De installatie werd beproefd in 1995 toen het water in de rivieren hoog stond.

In 2005 werd de noodwaterkering vervangen ten behoeve van de verbreding van de A2. De nieuwe werd bijna drie keer zo breed. De nieuwe afdichtingen moeten door hijskranen uit hun opslagruimte worden gehesen en over de weg neergelaten.

De Noodwaterkering over de A2 in 1995. Deze dateert van 1935 en zou in 2005 vervangen worden. De A2 was toen nog een vierbaansweg. Gefotografeerd door P. van Galen, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, documentnummer 321.147, Creative commons licentie BY-SA.

Net voorbij de coupure treffen we een kazemat uit 1935. Hij was onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Hij bood plaats aan een kanon. In de aarden omwalling was plaats voor twee mitrailleurs. In de kazemat zijn nog originele opschriften aanwezig. In feite zijn dat tabellen met de afstanden tot objecten in het voorterrein van het kanon.

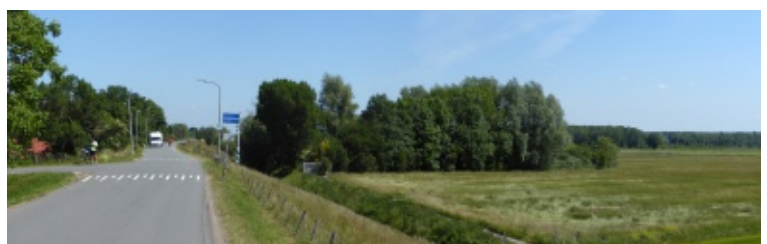
Het woord kazemat komt van het Italiaanse casamatta en/of Spaanse casamata, beide afgeleid van het Byzantijnse begrip chasmata, een aanduiding voor een vesting met schietgaten. Het verwees naar de schietsleuven in stellingwerken.

Hedendaagse wachters bij de kazemat

Een stukje verderop naderen we de Kerkweg naar Zijderveld. Nabij de afrit zien we rechts een bosje: dat is de plaats waar op 14 februari 1991 een opslagruimte met vuurwerk van het bedrijf MS Vuurwerk BV ontplofte. Er vielen twee doden en twintig à dertig gewonden. De explosies veroorzaakten grote materiële schade in de wijde omtrek. In het bosje staat nog slechts een andere kazemat overeind.

Ter hoogte van de Kerkweg: de lokatie van de vroegere vuurwerkopslag.

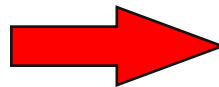
We rijden vanaf de Diefdijk linksaf de Kerkweg in. Die weg liep oorspronkelijk tot bij de kerk van Zijderveld, maar werd doorsneden door de A2. Er zijn nu dus twee Kerkwegen: deze - en in het dorp de andere helft.

Afslag 12 Everdingen. Links het fietspad naar Zijderveld (blauwe route), rechts waar de fietser staat, de weg langs de A2 (rode route).

Het fietspad leidt omhoog naar de 'afslag 12 Everdingen'.

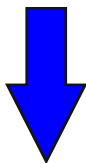
Hier splitst zich onze fietsroute.

Je kunt rechtsaf over de Parallelweg, richting Everdingen/Hagestein. De fietser op de foto hierboven heeft die gekozen. Je vervolgt dan de RODE route.

RODE route: ga verder op pagina 27

Het alternatief is de BLAUWE route die door het dorp Zijderveld leidt, dat is het linker fietspad op de bovenstaande foto.

We steken wederom de A2 over. **LET OP DE AF- EN TOERITTEN VAN DE SNELWEG!** De eerste weg rechts (de Kerkweg !) leidt door het dorp, langs de kerk van de Protestantse Gemeente. Deze kerk staat op een terp, die waarschijnlijk is gebouwd in de late dertiende eeuw. Het gebouw is een mengeling van 19e eeuwse herbouw, restauraties en nieuwbouw.

We slaan linksaf de Dorpsstraat in, en fietsen na ongeveer 400 meter rechtsaf de Zijderveldselaan in, bij Perrenot heette die nog Zijderveldsche Steeg.

De polder rechts heet Bolgerye onder Culenburg (onderdeel van het Graafschap), de polder links heet Over Boeykoop.

We fietsen hier op de grens. Het valt op dat de boerderijen aan één kant van de weg staan, datzelfde doet zich voor in Over Boeykoop. Het is een gevolg van de manier van verkavelen. Na twee aantrekkelijke kilometers bevindt zich een flauwe bocht in de weg. Neem even de gelegenheid om aldaar het informatiebord te bekijken. Je staat dan wel met de rug naar de Groene Kade, die de grens van het Graafschap vormt. Omdat ook deze kade een voetpad is maken we een kleine omweg.

We vervolgen onze weg rechtdoor over de Achterkade, vervolgens rechtsaf over de Polderweg, langs de A27.

Deze wegen zijn wat saaie polderwegen, maar hou even vol...

De Groene Kade

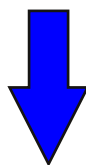

Rechtsaf de Polderweg op en na ruim een kilometer...

... weer rechtsaf de Bolgerijsekade op. Hier wordt het snel weer mooi.

Vanaf de Polderweg slaan we rechtsaf de Bolgerijsekade in, die is prachtig. Onze route gaat aan het eind eigenlijk linksaf de Kostverlorenweg in, maar we kunnen ook even zitten op een wekje met picknickbanken, honderd meter de doodlopende weg in. Daar komt ook de Groene Kade op uit. Picknicken aan de punt van het Graafschap...!

Bolgerijsekade, we naderen de hoek met de Kostverlorenweg. Onze route loopt linksaf, maar een stukje rechtdoor kunnen we even ontspannen.

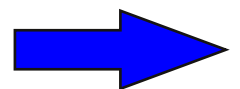
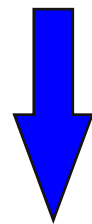
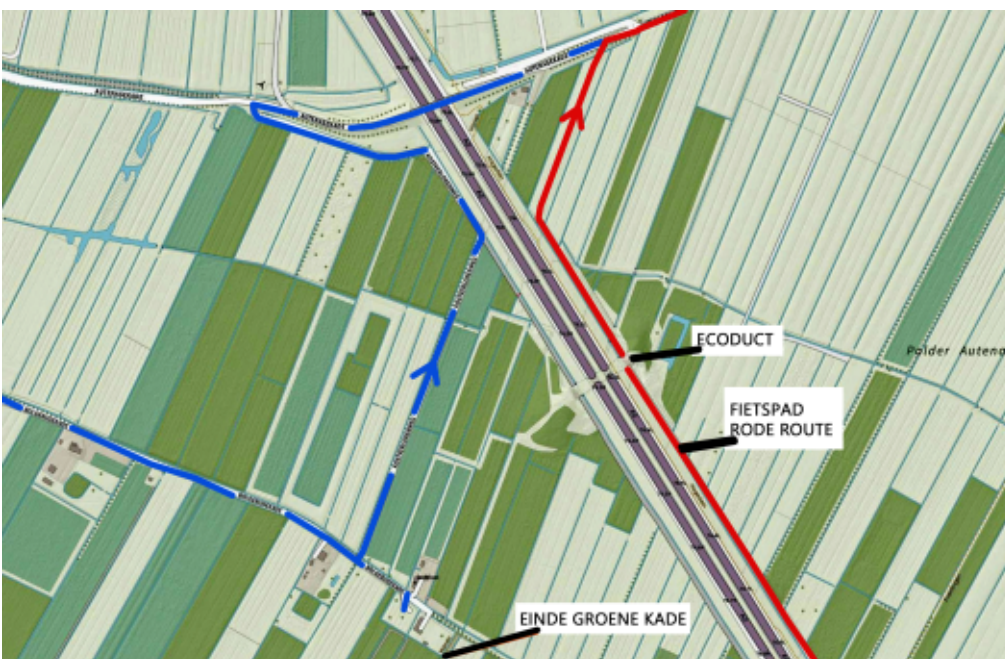
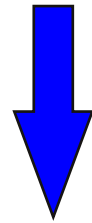

Dan terug naar de Kostverlorenweg, die loopt recht naar de A2. Daar gaan we linksaf, de windturbines tegemoet.

Na de bocht gaan we bij de windturbines rechtsaf omhoog naar het viaduct over de A2. We rijden nu op de Autenasekade.

Na het viaduct eindigt de alternatieve route, ga hier verder.

*bron ondergrond:
PDOK.nl, opentopo.*

vervolg RODE route

Bolgerijsekade

Het fietspad langs de A2. De windturbines op deze foto zijn dezelfde als die op de linker pagina.

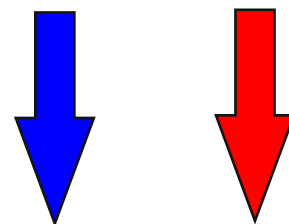
We fietsen van de 'afslag 12 Everdingen' omlaag over de Parallelweg (richting Everdingen/Hagestein) en vervolgens rechtsaf de Graaf Huibertlaan op.

- (Wie een stukje wil afsnijden fietst daarna rechtdoor naar Everdingen, pag. 29)

We nemen de eerste weg links: dat is de andere helft van de door de A2 in tweeën gehakte Bolgerijsekade. Eerst nog een lieflijke landweg, na het bruggetje een fietspad langs de A2. Rechts mooi, links lelijk.

We duiken mét de A2 onder het ecodeuct Autena ten zuiden van knooppunt Everdingen. Het werd geopend in 2010. Dit ecodeuct is exclusief voor wild; het ecodeuct dat we eerder overstaken, pag. 16, bevatte ook ons fietspad.

Einde van het fietspad langs de A2, we komen op de Autenase kade. Hier komen we op de gemeenschappelijke route.

vervolg gezamenlijke route...

Van de Autenasekade slaan we rechtsaf de Tienhovenseweg in, op de kaart van Perrenot wordt die geflankeerd door de Gouwenesse Watering.

We plaatsen hier toch even een waarschuwingsbordje omdat we de niet al te brede Tienhovenseweg delen met het overige verkeer.

Onze voorganger heeft moeite gedaan om aan de hand van de huisnummers langs de Tienhovenseweg de grenzen van het Graafschap aan te wijzen. Op de kaart van Perrenot zijn die aangeduid met *Scheiding*, respectievelijk *Tienhovense Laan*. Het mocht niet baten: als gevolg van de ruilverkaveling is er niets meer van te zien en het feit dat de Tienhovenseweg in twee gemeenten ligt (lág tot de vorming van de gemeente Vijfherenlanden!) helpt ook niet echt: veel huisnummers komen twee keer voor...

Ingewikkelde kruising: van de Tienhovenseweg linksaf de Graaf Huibertlaan in. Het fietspad aldaar ligt aan de linkerkant van de weg.

We slaan linksaf de Graaf Huibertlaan in (op de kaart van Perrenot: Poldersteeg) en fietsen door Everdingen de dijk op.

Gezicht op fort Honswijk, aan de overzijde van de Lek.

Graaf Huibert

Huibert was de eerste Heer die zich de naam Van Everdingen aanmat. Hij wordt genoemd in 1259. Hij huisde op het kasteel Everstein, waarvan de preciese lokatie onbekend is. Dat slot is twee maal verwoest als gevolg van grensconflicten om deze omgeving, waar Het Sticht, Holland en Gelre elkaar raken. Na de eerste verwoesting in 1304 lijkt de rol van het geslacht Van Everdingen uitgespeeld; het goed komt in handen van de heren van Culemborg...

Meer informatie is te vinden bij het Regionaal Historisch Centrum Zuidoost Utrecht.

https://www.rhczuidoostutrecht.com/index_RHC.php

Kijk bij Lokale Historie > Everdingen.

In Everdingen gaan we straks rechtsaf de dijk op, maar voor we dat doen kunnen we links buiten het dorp even een kijkje nemen over de Lek. Niet ten onrechte: daar loopt de grens van het Graafschap dwars over de rivier naar de overkant.

Je ziet daar De Goudhaak, dat is een inmiddels her-ingerichte landtong in de uiterwaard. Aan de overkant van de Lek zie je fort Honswijk en iets rechts daarvan een inham met kade. De oude grens van het graafschap Culemborg loopt aan de noordkant van de Lek door de uiterwaarden, langs de voet van de dijk, daar is nu een wandelpad. De grens liep dus niet, zoals nu gebruikelijk is, in het midden van de rivier!

Inmiddels zijn we de Lekdijk op gefietst in de richting van Culemborg.

Volgens sommigen heeft het kasteel Everstein buitendijks gestaan in de bocht, net op de rand van de bebouwde kom van Everdingen, aan de Westzijde. Maar de plaats hieronder, net ten Oosten van Everdingen, is volgens sommige anderen ook 'verdacht'...

Over oorlog en armenzorg

Fort Everdingen, met - heel belangrijk - een waterkraan.

Fort Everdingen ligt op de grens tussen de gemeenten Vijfheerenlanden (provincie Utrecht) en Culemborg (provincie Gelderland). Het is een onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en vormt samen met Fort Honswijk het Lek-access. Het torenfort werd gebouwd tussen 1842 en 1847 op de plek waar de Lekdijk en Diefdijk samenkomen.

Bij het fort liggen drie sluisen voor de inundatie van de polder tussen de Diefdijk en Culemborg. De meest opvallende is de beersluis, een combinatie van een inlaatsluis en een beer, aan de oostzijde van het fort, die samen met de waaiersluis van Werk aan het Spoel werd gebruikt voor de inundatie.

In de omgeving van het fort zijn nog restanten te vinden van de mobilisaties van 1914-1918 en 1939-1940, waaronder een aantal groepsschuilplaatsen.

Het fort was in gebruik bij de Explosieven Opruimingsdienst EOD, als magazijn en leslokatie.

Er zijn nu een bierbrouwerij en een camping gevestigd. Noot: bier gaat in de fietsbenen zitten, dus na aankoop liever meenemen voor thuis.

Aan het begin van de Diefdijk is recentelijk een batterij-opstelplaats gereconstrueerd. Het is een nevenbatterij uit 1879 die de polder moest bestrijken. Het is een schematisch model op schaal 1:1. Om de dijk niet instabiel te maken zijn de hoge traversen (met aardedekking) opgevuld met piepschuim. Pure nep dus, al kun je er wel even uitrusten op de betonnen banken, 'onder vuurdekking' van de dijk.

De inlaatsluis. De weg loopt er overheen. Gerestaureerd in 2019.

De beersluis, gezien vanuit het Zuiden. Nu is er een looppad over de beer gemaakt, maar vroeger moest de toegang tot het fort natuurlijk worden voorkomen. Vroeger hadden dergelijke dammen (beren) een scherpe 'ezelsrug' met een 'monnik', dat is een kleine toren midden op de dam, die de toegang versperde voor de vijand. Deze beer heeft waarschijnlijk nooit een monnik gehad.

Gezicht vanuit het fort in de richting van Goilberdingen. We kijken over de beersluis (links).

De uiterwaard is heringericht tot prachtig wandelgebied. De bunkers zijn gebleven.

*Tussen 1920 en 1930 zag het er hier heel anders uit: luchtfoto van Fort Everdingen met zeer uitgebreid veldwerk in de uiterwaard. We kijken over het fort in de richting van Culemborg, links zien we de kribben in de Lek. Rechts loopt de Lekdijk, in de benedenhoek in de fortgracht ligt de Beersluis.
Fototechnische Dienst Luchtvaartafdeeling, bron: Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Objectnummer 2155_005316, publiek domein*

Asperge-tankversperring

We fietsen in de richting van Culemborg en naderen het Werk aan het Spoel. Voordien komen we een tankversperring tegen: een aspergestelling, bestaande uit stalen profielen die in het wegdek werden ingelaten om tanks tegen te houden.

Oorlog en liefdadigheid liggen hier dicht bij elkaar. Direct vóór het Werk aan het Spoel zien we buitendijks de Armenboomgaard, ooit eigendom van de Rooms-Katholieke Kerk. Uit de opbrengst van de boomgaard werden armen geholpen.

Armenboomgaard

*Luchtfoto van Werk aan het Spoel, tussen 1920 en 1940, kijkend in de richting van de spoorbrug en de stad Culemborg. Glasnegatief.
Foto Technische Dienst Luchtvaartafdeeling, voorloper van de huidige Koninklijke Luchtmacht.
Nimh-beeldbank.defensie.nl object 2011-1103, publiek domein*

De inlaatsluis lag in de dijk; waar nu de betonnen parkeerstroken liggen was een sluisolk.

Ook het Werk aan het Spoel is een onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Het is gebouwd in de periode 1816-1824 en had tot doel om de aldaar gelegen waaiersluis te beschermen. Samen met de inundatievoorzieningen van Fort Everdingen kon hiermee de polder tussen Culemborg en de Diefdijk onder water worden gezet om Holland te beschermen tegen de vijand, ten koste van het achterland... De Waaiersluis is in 1978 verdwenen bij de dijkverbetering. Een deel van de constructie bevindt zich nog onder de dijk. Op de plaats van de kolk is nu een parkeerterrein.

Een merkwaardig object in het land achter het Werk aan het Spoel is de kogelvang. Hij is gebouwd rond 1880 van baksteen. De bijbehorende schietbaan is verdwenen.

Het Werk is tegenwoordig vooral culturele ontmoetingsplek en pleisterplaats voor vermoeide fietsers. Ietwat oudere Culemborgers herinneren zich 'het fort' vooral als vestigingsplaats van de Explosieven Opruimingsdienst van de Koninklijke Landmacht. Veel van de medewerkers woonden in Culemborg. Heel Culemborg was ontdaan toen op 26 februari 1960 in een bunker van het fort explosieven ontploften. Er vielen onder de medewerkers van defensie één dode en enkele zwaar gewonden.

In Culemborgse Voetnoten nummer 1999-22 vind je een uitgebreide verhandeling over het Werk aan het Spoel en Fort Everdingen door Hans Lagers. Ga naar www.voetvanoudheusden.nl, zoek onder Publicaties > Voetnoten > en zoek nummer 22 van 1999.

De Lek, de Kleine Lek en de Ronde Haven

We naderen de spoordijk. Links zien we een moderne vergraving van de uiterwaard. Het water op de voorgrond volgt de oorspronkelijke loop van de Kleine Lek die we straks, aan de andere kant van de spoordijk, weer zullen zien. Even verderop ligt er, nog dichterbij de dijk, een waterplas die in verbinding stond met de Ronde Haven aan de andere kant van de spoordijk. De Ronde Haven had dus zijn uitgang tot de Lek een heel eind ten Westen van Culemborg.

Ter vergelijking de oude brug, gesloopt in 1983. De hoofdoverspanning had een lengte van 154 meter; bij de opening in 1868 was dit de spoorbrug met de langste overspanning ter wereld. Kodachrome-dia van ±1981...

We rijden onder de spoordijk door en slaan meteen linksaf, over de veeoosters het ir. Van Diesenpad in. Gerrit van Diesen was de ontwerper van de spoorbrug van 1868. Op dit pad komen we rechts de Ronde Haven tegen...

Uitsnede uit de kaart van Joan Blaeu van 1649 (een eeuw eerder dan Perrenot!) met links de Ronde Haven. We zien niet alleen afgemeerde schepen, maar ook een scheepswerf. Daarlangs liep de Kleine Lek die voor de stad langs was gegraven, met een kleine kolk als haventje. Rechtsboven de rivier de Lek met veerhuis.
Bron: Scheepvaartmuseum, uit de atlas van Frederik Willem van Loon (1644-1708).

... en een stukje verderop, een beetje verscholen, de restanten van de Kleine Lek.

Aan het eind van het pad kruisen we nogmaals een veerooster en gaan het kleine paadje linksaf in, waarna we bij het monument voor de oude spoorbrug komen.

Bij de rivier rechtsaf de kade op.

De Kleine Lek

*Het monument voor de spoorbrug van 1868, gemaakt van delen van de oude brug.
Het opschrift luidt:*

*Een monument van steen en staal
onzichtbaar staat de mens centraal*

We passeren het gebouwtje van de jeu-de-boule-vereniging Les Taxateurs. Het pandje is het laatste overblijfsel van arbeiderswoningen die hier hebben gestaan aan de Steenovenlaan. Op het terrein rechts op de foto hieronder - en het gebied er achter - heeft een steenoven gestaan.

De inmiddels zeer veranderde Veerweg, overzicht, in juni 1967 gefotografeerd door A.J. van der Wal voor de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, documentnummer 110.948, Creative commons-licentie BY-SA

We fietsen langs de bebouwing aan de Lek, waarvan het aanzien nogal veranderd is... Daarna rechtsaf de Veerweg op.

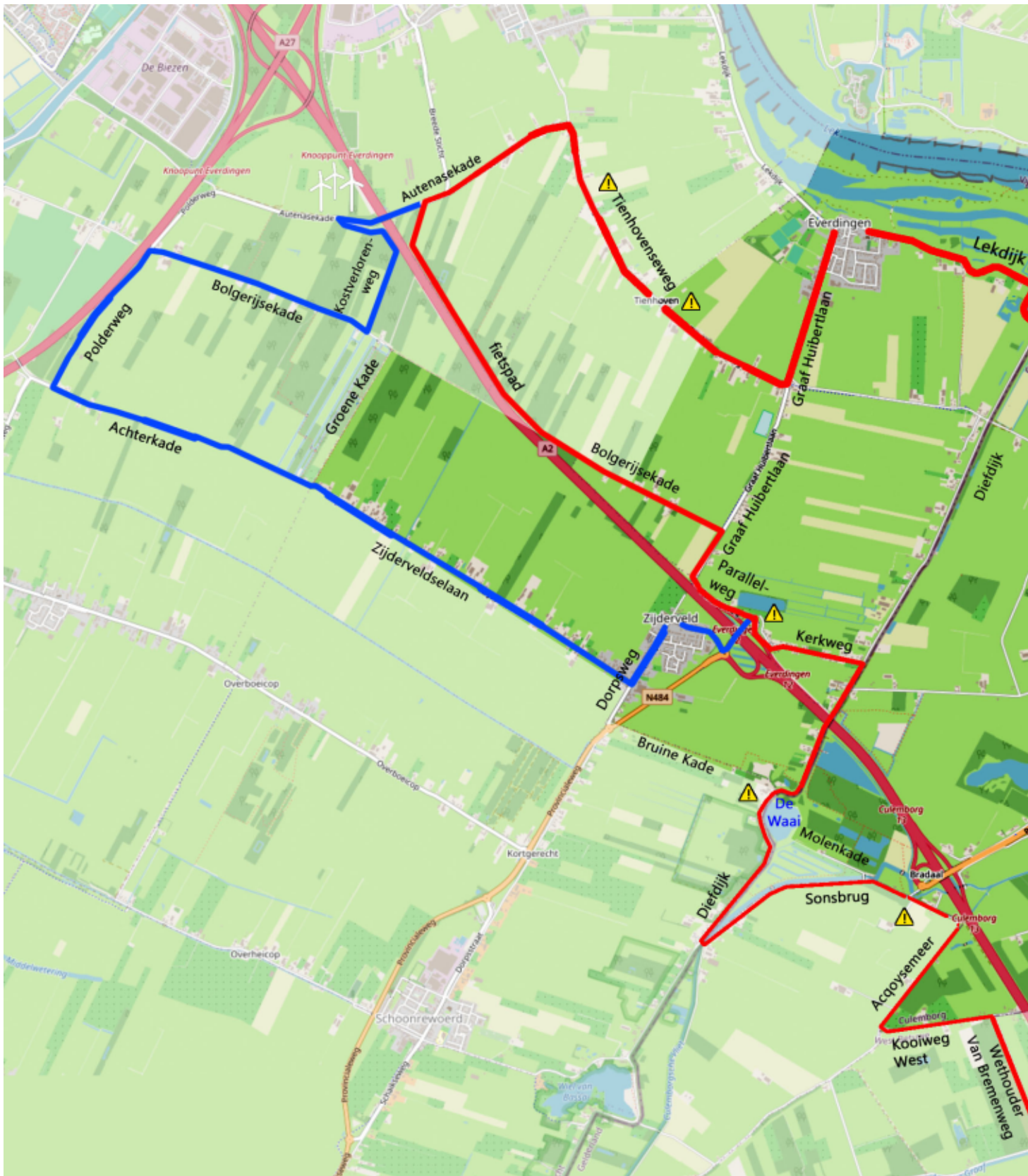
Links treffen we een blokje woningen waarin we ook de 'Wachtkamer der Stoomboten' kunnen zien. Aan het havenhoofd legde de 'Kuilenburgse boot' aan die vaardienst onderhield van de NV Stoomboot-Reederij op de Lek, kortweg Rederij op de Lek genoemd. De raderboten voeren tussen Rotterdam, Schoonhoven en Culemborg. Op 1 maart 1948 staakte de rederij de diensten. Rechts zien we de woningen aan de Veerweg. De Veerweg is verhoogd om ook bij hoog water de veerpont zo lang mogelijk bereikbaar te houden. Veel van de woningen hebben aan de achterzijde een benedenverdieping onder wegniveau. Water in de keuken was 's winters vrij gewoon...

We zijn weer terug bij 'de muurtjes'. Op deze plek, feitelijk een coupure in de Lekdijk, kunnen dubbele balken worden gestapeld. Er tussenin werd dan paardenmest gestort, kennelijk een goede afdichting tegen het wassende water.

U heeft er veertig kilometer op zitten als u de rode route volgde, en vijfenveertig als u de blauwe koos. Blaas dus maar even uit bij de Culemborgse horeca, gewoon rechtdoor fietsen...

EINDE

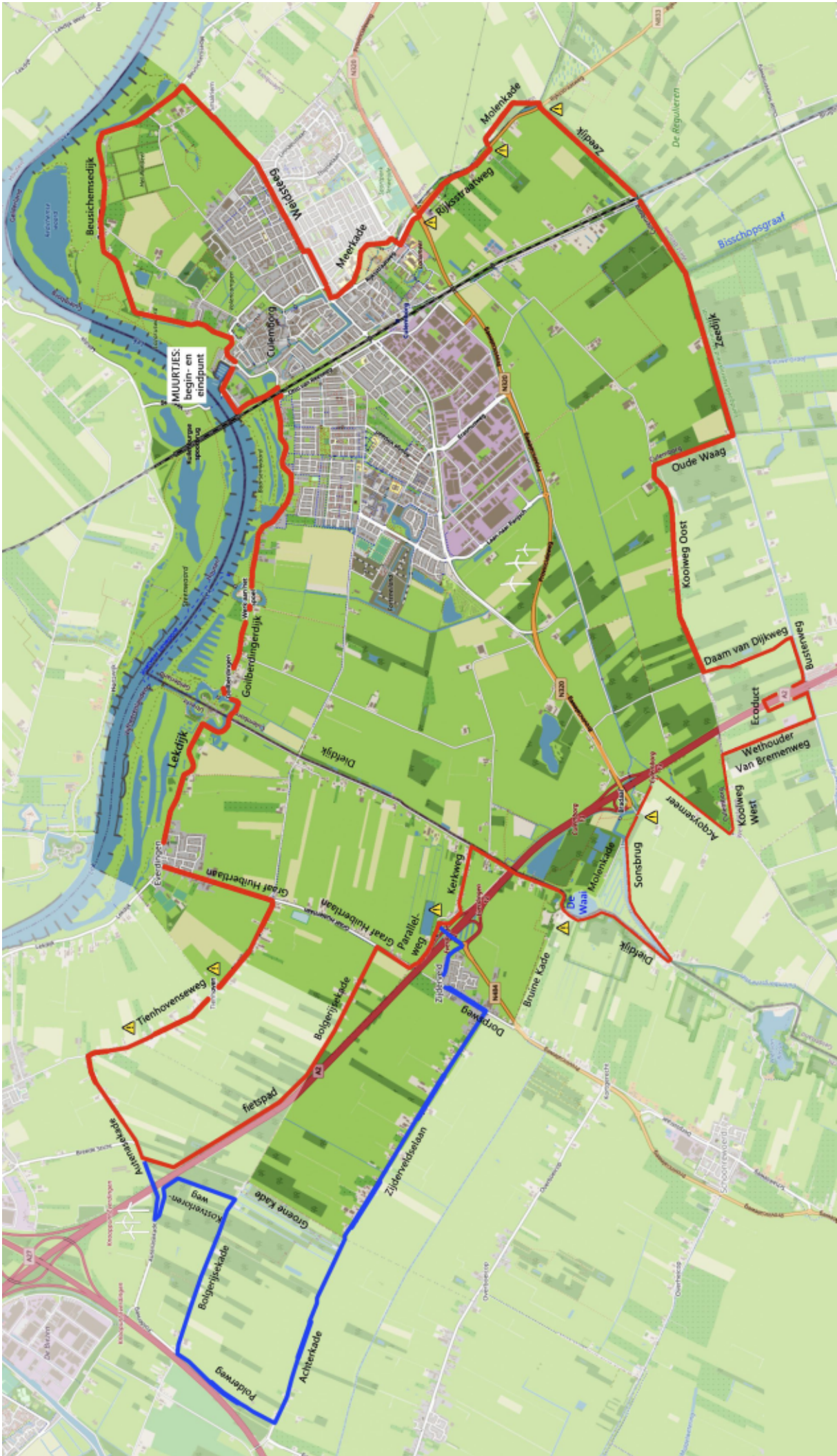
TOELICHTING bij de blauwe en rode routes

Op de overzichtskaart hierboven is het gebied van het Graafschap Culemborg *donker* weergegeven. Ook zijn de twee alternatieve routes in één afbeelding gecombineerd. Ze zijn grotendeels gelijk.

We hebben bij deze routes TWEE gpx-files gemaakt, de rode (40 km) en de blauwe (45 km), volgens de kleine afbeeldingen rechtsonder. De gpx-files beschrijven de rode óf de blauwe route maar niet allebei tegelijk. Het is het simpelst tevoren te bedenken wat je wilt en dan die hele route uit te fietsen. Je kunt ook alleen 'op de kaart' rijden. Op pagina 42 is de overzichtskaart groteerd zodat je die bladzijde op één A4 kunt afdrukken of kopiëren voor onderweg.

Foto's, illustraties en teksten

Bij de foto's en andere afbeeldingen die we niet zelf hebben gemaakt is steeds de bron vermeld.

Onze eigen foto's en afbeeldingen zijn gemaakt door:

John van Antwerpen: pag. 23 midden, 25 midden links en midden rechts, 26 boven en midden.

Kees Molders: overige niet benoemde foto's en illustraties.

De kaart van Perrenot:

Kaart van de Graafschappen Buuren en Culenburg, neffens de aangrenzende Oude Abdy van Marienwaard het Ampt van Beest en Renoy met de Baronnie van Ackoy, alle boven den Diefdyk gelegen en meetkundig opgenomen.

Jacob Perrenot, 1761, uitgegeven door door Covens en Mortier, te vinden bij:

- Universiteit van Utrecht, Moll 250 (Dk42-8)

- Gelders Archief, 0509 Kaartenverzameling 23-0001 tot en met 23-0003

De ondergrond voor de routekaarten:

op basis van OpenStreetmap, <https://www.openstreetmap.org>

De teksten en fotobijschriften

De teksten bestaan voor een deel uit de oorspronkelijke teksten van Jaap Borggreve (2005, cursief, door ons licht geredigeerd). Alle overige teksten en alle bijschriften zijn geschreven door Kees Molders, tenzij ter plaatse anders vermeld.

De GPX-files

zijn door Kees Molders en John van Antwerpen gezamenlijk geproduceerd.

GENOOTSCHAP
AWK **VOET** VAN
OUDHEUSDEN

Contact

secretaris@voetvanoudheusden.nl

Jacobsvicarie 18
4105 CT Culemborg

0345 515 347

Bank NL90 INGB 0005 023 582

KVK 40156881

www.voetvanoudheusden.nl

